

■ УДК [314.151:342.76]-054.73(100)

В. М. Шейко, доктор історичних наук, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

ДИНАМІКА ДЕМОГРАФІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ БІЖЕНЦІВ У СВІТОВОМУ СПІВТОВАРИСТВІ

Розглядаються демографічні питання, зокрема процеси міграції населення. Проаналізовано причини міграції біженців, склад міграційних потоків біженців, забезпечення їх захисту, співпрацю народів в означених процесах. При цьому виокремлено висвітлення тематичних аспектів дитячої міграції біженців та її особливостей у різних регіонах світу.

Ключові слова: культура, демографія, міграція населення, біженці, глобальне управління, міжнародне товариство, міжнародні відносини, конвенція, міжнародне право, права людини, права дитини.

В. Н. Шейко, доктор исторических наук, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ДИНАМИКА ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ МИГРАЦИОННЫХ ПОТОКОВ БЕЖЕНЦЕВ В МИРОВОМ СООБЩЕСТВЕ

Рассматриваются демографические вопросы, в частности, процессы миграции населения. Проанализированы причины миграции беженцев, состав миграционных потоков беженцев, обеспечение их защиты, сотрудничество народов в указанных процессах. При этом выделено освещение тематических аспектов детской миграции беженцев и их особенностей в разных регионах мира.

Ключевые слова: культура, демография, миграция населения, беженцы, глобальное управление, международное сообщество, международные отношения, конвенция, международное право, права человека, права ребенка.

V. M. Sheyko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE TRENDS OF DEMOGRAPHIC TRANSFORMATIONS OF REFUGEE MIGRATION FLOWS IN THE WORLD COMMUNITY

Demographic issues including the processes of migration are examined. Special attention is paid to the analysis of the reasons for refugees migration, the structure of refugee migration flows, their protection, cooperation of nations in such processes. The aspects of child migration of refugees and their particular features in different regions are considered.

Key words: culture, demography, migration, refugees, global management, international community, international relations, convention, international law, human rights, children's rights.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині проблема демографічних трансформацій міграційних потоків біженців у світовому співтоваристві є надзвичайно актуальною. Глобалізаційно-цивілізаційні зрушення на планеті спричинили загострення відносин між регіонами світу, країнами Сходу і Заходу, країнами ЄС і пострадянського простору. Окрім того агресивна політика Російської Федерації стосовно України, Близького Сходу, Сирії, країн ЄС, США, порушуючи міжнародні права, зумовила значне погіршення політичного, культурного й соціально-економічного клімату на планеті, посилення міграційних потоків біженців, особливо із сирійського й українського регіонів. У зв'язку із цим, **мета статті** — проаналізувати основні моменти процесів динаміки демографічних трансформацій міграційних потоків біженців у світовому співтоваристві.

Один із основних соціально-культурних процесів у цьому аналізі — демографічний, котрий, однак, слід розглядати в контексті розвитку глобальної економіки, охорони здоров'я [21; 24] й освіти [16–18; 29]. Адже зазначені процеси, які привернули увагу світового співтовариства на початку 70-х рр., впливають на світопорядок. Так, населення в країнах півночі зменшувалося й старіло, а на півдні — збільшувалося й молоділо. Під час вивчення демографічних процесів з'ясувалося, що культурні й релігійні аспекти ускладнювалися економічними й політичними питаннями. Проте було очевидно, що окремі види соціально-культурних показників — потреба в загальній освіті, особливо дівчат і жінок, інші показники економічного й соціального розвитку — виникли в процесі вивчення культурних і релігійних відмінностей [20; 34].

Наступним аспектом глобального демографічного процесу, на нашу думку, є міграція — відоме глобальне явище, адже міграція в США з Латинської Америки й інших країн відбувається вже декілька десятиліть. Нещодавно виникло таке явище, як міграція з Африки до Західної Європи, зі Східної і Центральної Європи — у Західну, з Азії — до Австралії, Північної Америки, а також у межах регіонів: із різних країн Африки — у Нігерію, Кенію, із країн Центральної Америки — до Мексики, із Японії — до Австралії. А нині найактивнішими є міграційні потоки із Близького Сходу в Європу. Частково агресія Росії проти України спричинила потік біженців в інші країни. Таким чином, відбувається перемішування значної кількості населення, що має різні культурні й релігійні цінності, а це, водночас, зумовлює створення так званих мультиетнічних і мультикультурних суспільств [19; 27; 28].

У зв'язку із вищевикладеним, питання про стан біженців сьогодні без перебільшення є одним із найхворобливіших, оскільки стосується

корінних інтересів багатьох народів і держав світу. Через його призму вирішуються зовнішньо- і внутрішньополітичні проблеми країн. Крім того, проблеми, спричинені сучасними міграційними потоками, мають безліч міжнародних аспектів, негативно відбиваються на політичних відносинах держав. Проблема біженців має свої історичні корені. Міграційні потоки завжди існували, як і конфлікти, що змушували сотні тисяч людей лишати обжиті місця. Позбавлені доступу до засобів соціального та правового захисту, котрий має забезпечувати держава, біженці виявилися найуразливішою групою населення. Указані обставини рушили перед міжнародним співтовариством питання щодо необхідності вжити спеціальних заходів для полегшення їх складного становища біженців [9; 27; 28].

Перша світова війна призвела до виникнення 1,5 млн біженців і переміщених осіб, розкиданих по різних країнах. Восени 1931 р. з метою створення координаційного центру для узгодження зусиль щодо надання допомоги Ліга Націй призначила відомого дослідника Ф. Нансена першим Верховним комісаром у справах біженців. Саме йому належить ідея розробки визнаних усіма країнами проїзних документів для біженців, що пізніше дістали назву «паспорта Нансена». Вони стали дієюв допомогою біженцям і переміщеним особам, надавши можливості тисячам людей повернутися додому або набути певного статусу в іншій країні. У 1945 р. Лігу Націй змінила Організація Об'єднаних Націй, розпочався новий історичний етап у вирішенні проблеми біженців.

У 1948 р. ООН прийняла Загальну декларацію прав людини як «основу свободи, справедливості і загального миру». Відповідно до Загальної декларації, усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах, «без будь-якої різниці, як-от: стосовно раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного і соціального походження...». Особливої актуальності тема захисту прав людини набула з приводу біженців, людей, котрі стали жертвами переслідувань, і тих, хто вимушений залишити свою країну [4].

У цьому зв'язку Генеральна Асамблея ООН на 1-й сесії прийняла резолюцію-основу діяльності ООН з підтримки біженців. Був створений і новий орган — Міжнародна організація в справах біженців (МОБ), мандат якої передбачав захист тих груп біженців, які визнані Лігою Націй, а також однієї нової категорії — 21 млн біженців, розкиданих по всій Європі внаслідок Другої світової війни [4; 14].

У 1951 р. МОБ змінило Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ). У Статуті УВКБ, прийнятому Генеральною Асамблеєю в грудні 1950 р., викладені обов'язки Управління, серед

яких найважливішим є довгострокове забезпечення захисту біженців у міжнародному масштабі.

Ключову роль у діяльності УВКБ відіграє Конвенція 1951 р. про статус біженців — договір, який є основою міжнародного законодавства стосовно біженців. Однак сфера дій Конвенції спочатку була обмежена особами, котрі стали біженцями внаслідок тих чи інших подій до 1 січня 1951 р. Останні десятиліття виявили, що проблема біженців пов'язана не тільки з Другою світовою війною та її безпосередніми наслідками. З виникненням нових груп біженців поставала необхідність змінити положення Конвенції, щоб застосувати її до нових ситуацій. Дійсно універсальною проблема стала в 1967 р., коли набув чинності Протокол, де скасовано обмежуваче застереження стосовно часу — 1951 р. [4; 7; 14].

Проблема біженців — не просто сторінка історії. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан відзначав, що життя мільйонів людей на планеті усе ще затьмарене насильством. Така ситуація не дозволяє мільйонам людей здійснити одне з основних прав людини — право на безпечне й мирне життя у своїй домівці [7]. А тому на початку ХХІ ст. діяльність УВКБ є надзвичайно важливою.

Сучасна міжнародна міграція населення — це багатогранне явище, що впливає на всі аспекти розвитку суспільства: економіку, культуру чи політику, демографічні процеси чи національні відносини. Донедавна УВКБ опікувалася долями більше 23 млн осіб у 143 країнах. Ця цифра вражає сама по собі, але особливого драматизму ситуації додає те, що за кожним фактом, показником стоять людські долі, переживання, прикрасі, страждання. Тому робота з біженцями потребує не тільки коштів, матеріальних ресурсів, але і щирості. Надзвичайно важливим є оперативне реагування на виникаючі великомасштабні потоки біженців. З початку 90-х рр. УВКБ не раз доводилося здійснювати складні операції, безпосередньо пов'язані з такими явищами. Вони включали масову втечу 1,8 млн іракських курдів в Іран і на кордон між Туреччиною та Іраком; війну, що призвела майже до 4 млн біженців, переміщених осіб та інших жертв у колишній Югославії; близько 330 тис. біженців у Кенії, головним чином із Сомалі; масової втечі близько 260 тис. біженців з М'янми в Бангладеш; потік майже 250 тис. біженців із Того в Бенін і Гану. Крім того, у зв'язку з кризовою ситуацією в Закавказзі і Середній Азії, УВКБ направляло туди спецгрупи оперативного реагування на надзвичайні ситуації для надання допомоги майже 1,5 млн переміщених осіб у Вірменії, Азербайджані й Таджикистані [4]. Сьогодні світ змушений вирішувати проблему біженців з Близького Сходу, України тощо.

Зрозуміло, що такі масштабні операції потребують належного фінансування. Спочатку вважали матеріальні аспекти надання допомоги біженцям — обов'язком уряду країни, що надає притулок. Однак оскільки значна кількість недавніх світових потоків біженців виникла в найменш розвинених країнах, УВКБ взяло на себе роль по координації матеріальної допомоги біженцям, у конкретних випадках — переміщеним особам. Означена функція, як відомо, не згадана в Статуті організації, вона стала одним з основних завдань поряд з наданням захисту і сприянням у прийнятті рішень. У процесі пошуку довгострокових вирішень проблем біженців УВКБ постійно прагне допомогти бажаючим повернутися додому. Однак у тих випадках, коли репатріація неможлива, воно допомагає інтеграції біженців у країнах притулку, а якщо і це не вдається — розселяє по інших країнах. Одночасно необхідно підкреслити надзвичайну важливість співробітництва УВКБ з іншими членами міжнародного співтовариства. При цьому надзвичайно важливу роль відіграють і регіональні ініціативи. Так, положення, що містяться в Конвенції ОАЄ (Організація африканської єдності) і Картахенській декларації (держави Центральної Америки та Мексика), поширили міжнародний захист на значну кількість осіб, на яких, можливо, не поширювалася дія Конвенції 1951 р. Розширення терміна «біженець» з урахуванням регіональних особливостей надало необхідні повноваження міжнародним заходам в інтересах людей, вимушених залишити свої країни.

Слід підкреслити, що УВКБ використовує досвід інших організацій системи ООН у питаннях забезпечення продуктами харчування (ФАО), охорони здоров'я (ВООЗ), освіти (ЮНЕСКО), соціального забезпечення дітей (ЮНІСЕФ) і професійно-технічного навчання (МОП). Практичний досвід підтверджує, що успіх у вирішенні й запобіганні проблемам біженців здебільшого залежить від ефективності координації усіх відповідальних учасників, зокрема урядових, міжурядових і неурядових установ. Необхідно також зазначити, що карта географічної присутності УВКБ у світі змінюється швидкими темпами залежно від виникнення нових ситуацій, які стосуються біженців, або можливостей для прийняття рішень з проблем біженців.

Як зазначалося, у сфері діяльності УВКБ перебувають 25 млн осіб, серед них 40 % біженців — країни Африки, 30 % — Азії; 60 % внутрішніх переміщених осіб, яким УВКБ надало допомогу, перебувають у колишній Югославії і 30 % — у країнах СНД [1; 4; 7].

Як відомо, виникнення на початку 90-х рр. нових незалежних держав призвело до загострення проблеми біженців і переміщених осіб на території колишнього СРСР. Основними причинами, що змушують

людей залишити місце свого проживання, є дискримінація та порушення прав некорінних національностей, які виникли в результаті «розвитку» законотворчості в державах нового зарубіжжя. Крім того, економічна криза, яка супроводжується скороченням робочих місць, банкрутством підприємств і різким соціальним розшаруванням населення, спричинила дестабілізуючі процеси в цих державах і, як наслідок, — збільшення міграційних потоків. Слід виокремити виникнення міжнаціональних конфліктів. Вирішення проблем некорінних національностей здійснювалося, зазвичай, неефективно, що часто призводило до ускладнення відносин між державами. Північний Кавказ, наприклад, був, до речі, найконфліктнішим регіоном Російської Федерації, що зумовлено протиріччями у сфері національного устрою і міжетнічних відносин. Ускладнювалася обстановка й у середньоазіатських республіках колишнього СРСР. Нині навіть у відносно «спокійних» раніше Казахстані, Киргизстані й Узбекистані зростає напруженість, викликана дискримінацією російськомовного населення. Викликає тривогу і ситуація в країнах Балтії. Багато в чому складність проблеми пов'язана і з тим, що будь-яка дискусія з проблемами біженців органічно і неминуче перетворюється на суперечку щодо основного питання — національного, одного з найскладніших у сучасному світі. Становище ускладнюється і тією обставиною, що партії різних орієнтацій активно експлуатують тему біженців у політичній боротьбі, використовуючи радикальні аргументи. Так, очевидна неможливість оперативних і дієвих рішень розцінюється як непатріотичність керівництва, небажання піклуватися про громадян, покинутих непризволяє [10; 11; 14].

Важливу роль у гармонізації міжнаціональних відносин, створенні основ дотримання загальновідомих стандартів у сфері прав людини мають відіграти досвід і авторитет УВКБ і, безумовно, регіональні організації. Підтвердженням слугує конференція країн СНД з проблеми біженців (в 1998 р.). Такі ініціативи свідчать про те, що в СНД, нарешті, усвідомили необхідність розумного обмеження процесу суверенізації, і при правильному підході вони можуть стати однією з головних опор політичної та економічної стабільності на просторі колишнього СРСР, що неодноразово підкреслювали фахівці УВКБ. Останнім часом особливу увагу УВКБ приділяло профілактичним заходам у країнах, де починають з'являтися біженці чи є ймовірність їх появи в майбутньому. Найчастіше ці заходи здійснюються в межах зусиль ООН щодо підтримки миру чи миротворчості.

Діяльність УВКБ, двічі відзначена Нобелівською премією миру, визнана світовим співтовариством як така, що сприяє справі захисту основних прав людини, формуванню нового світу, такого, який

гарантує безпеку, стабільний політичний, економічний і духовний розвиток.

Особливої значимості у зв'язку із цим набувають проблеми дітей-біженців. На Організацію Об'єднаних Націй її Статутом покладені функції міжнародного співробітництва, заохочення і розвитку «поваги до прав людини для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії» (ст. 1, п. 3) [10]. Важливий напрям діяльності ООН — розробка міжнародних стандартів у сфері прав людини; створення спеціальних міжнародних органів для заохочення і реалізації цих прав; контроль за дотриманням державами міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Принциповим кроком у формуванні механізму міжнародного захисту прав біженців стало прийняття Статуту Управління Верховного комісара в справах біженців у резолюції Генеральної Асамблеї ООН 428 (V) [1].

На УВКБ ООН покладені обов'язки здійснення міжнародного захисту під егідою ООН тих біженців, що підпадали під визначення, подане в Статуті, і надання допомоги урядам у справі полегшення добровільної репатріації біженців або їх асиміляції в нових країнах (ст. 1) [14]. У межах ООН створено ефективний механізм захисту прав біженців, що ґрунтується на чіткій нормативній базі — Конвенції про статус біженців 1951 р. [6] і Протоколі, що стосується статусу біженців 1967 р. [11].

Конвенція про статус біженців (набула чинності 21 квітня 1954 р.) містить основні положення, що стосуються статусу біженців, визначення поняття «біженець»; принцип заборони примусової висилки біженця (принцип non-refoulement); заборону дискримінації; мінімальні стандарти взаємовідносин з біженцями, питання зайнятості, їх соціального забезпечення; положення про видачу документів; зобов'язання для держав-учасників співробітничати з УВКБ ООН у виконанні його мандата й забезпеченні однакового застосування положень Конвенції.

Забезпечення міжнародного захисту біженців завдяки сприянню в підписанні і ратифікації міжнародних конвенцій по захисту біженців, а також контроль за виконанням міжнародних конвенцій із захисту біженців, доручене УВКБ ООН на основі визнання того положення, що ефективність координації заходів, які здійснюються для вирішення проблеми біженців, залежить від співробітництва держав з Верховним комісаром [6, Преамбула].

У сучасному міжнародному праві Конвенція і Протокол є основними міжнародно-правовими актами із захисту біженців. Конвенція і Протокол набули широкого міжнародного визнання, нині їх

учасниками є більше 122 держав. Конвенційне визначення біженців імplementовано до законодавства більшості країн [26].

Стрімкий і найчастіше непередбачуваний розвиток світу висуває перед міжнародним співтовариством нові складні завдання. Громадянські війни, збройні конфлікти, етнічні зіткнення, національно-визвольна боротьба охопили останніми десятиліттями багато регіонів планети, спричинили масові переміщення людей до інших країн. Генеральна Асамблея ООН у резолюції 1167 від 20 листопада 1957 р. вперше уповноважила Верховного комісара на надання допомоги біженцям, що «не відповідали цілком визначенню Статуту, але їх становище викликало стурбованість світового співтовариства» [12]. Починаючи з 70-х рр. у резолюціях Генеральної Асамблеї до біженців належать не тільки особи, депортовані владою з держави проживання, але і переміщені всередині країни, що стало звичайним явищем в умовах громадянських війн або внутрішніх конфліктів. У 1976 р. був схвалений новий напрям у діяльності УВКБ ООН — допомога біженцям-жертвам стихійних лих.

За оцінками УВКБ ООН, протягом 1997 р. загальна кількість біженців, переміщених осіб та інших, котрі постраждали внаслідок війн, скоротилася приблизно на 300 тис. і наприкінці року становило 22,3 млн осіб. Протягом 1997 р. в межах програм УВКБ ООН або самотужки репатріювалися близько 900 тис. біженців. Однак після повернення біженці часто опинялися в нестабільному становищі в тих районах, де щойно завершився або ще триває конфлікт.

У колишній Югославії головне діяльності УВКБ ООН — надання допомоги приблизно 1,8 млн осіб, котрі є переміщеними особами і перебувають як у самому регіоні, так і за його межами. Конфлікт у Косово і напруженість у Придунайському районі Хорватії змусили УВКБ ООН відновити свою присутність у регіоні для надання допомоги особам, котрі залишають ці райони. Виняткові за складністю завдання постали перед УВКБ ООН у зв'язку з новим спалахом конфлікту в Косово навесні 1999 р.

Як неодноразово відзначав у своїх виступах і публікаціях Генеральний секретар ООН Кофі А. Аннан, «перед УВКБ ООН постало грандіозне завдання, пов'язане із задоволенням потреб біженців і тих, хто повернувся, у сфері реінтеграції та реабілітації. Водночас посилюються побоювання того, що через нестачу фінансових ресурсів скорочуватимуться масштаби життєво важливих операцій, які він здійснює, а в деяких випадках доведеться й припинити їх проведення» [7].

Однією із сучасних соціальних проблем є забезпечення прав дитини, від вирішення якої залежить майбутнє людства. У Статуті ООН закладена правова основа для формування міжнародної

системи захисту прав людини, що передбачала розробку міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини й створення міжнародних контрольних органів за їх дотриманням. У наступні роки діяльності ООН міжнародний захист прав дітей оформився в особливий напрям — створені Спеціальна комісія і Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Захист прав дітей з окремих найважливіших напрямів покладено на спеціалізовані установи ООН: ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань науки, культури й освіти), МОП (Міжнародна організація праці), ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я). Міжнародний захист прав дітей-біженців покладено на УВКБ ООН.

Понад половину будь-якої групи біженців, звичайно, становлять діти. В умовах нестабільності і безпрецедентних потрясінь діти-біженці зазнають найбільшої небезпеки.

Діяльність УВКБ ООН щодо забезпечення захисту й допомоги дітям-біженцям — найважливіша складова його мандату. З метою забезпечення дітям-біженцям більшого ступеня захисту й турботи УВКБ ООН схвалило документ за назвою «Політика УВКБ ООН стосовно дітей-біженців», що затверджений Виконавчим комітетом УВКБ ООН у жовтні 1993 р. [3; 9].

Цей напрям — логічний крок у діяльності УВКБ ООН в інтересах дітей-біженців. За кілька років Виконавчий комітет Програми Верховного комісара прийняв певні рішення з проблем дітей-біженців. У 1988 р. були опубліковані Рекомендації УВКБ ООН стосовно дітей-біженців [13], куди долучені міжнародні норми щодо допомоги і захисту дітей-біженців, основні положення висновків Виконавчого комітету і технічні рекомендації Робочої групи УВКБ ООН з питань дітей-біженців. Конвенція ООН про права дитини [5], прийнята в 1989 р., закріпила стандарти, що стосуються прав усіх дітей, зокрема дітей-біженців. Основа Рекомендацій — усвідомлення того, що діти-біженці потребують особливого захисту й допомоги.

Хоча така політика передбачає обов'язкові дії, насамперед, персоналу УВКБ ООН, очікується, що вона має бути керівництвом до дії для всіх, хто опікується проблемами дітей-біженців: урядів, органів системи ООН, міжнародних і національних неурядових організацій і організацій самих біженців. У цьому — суть політики, спрямованої на зміцнення спільних дій усіх сторін щодо забезпечення захисту й допомоги дітям-біженцям. Раптове виникнення надзвичайних обставин, які супроводжуються насильством, руйнування родини і соціальних структур, обмаль засобів існування в більшості біженців — усе це серйозно позначається на фізичному і психічному благополуччі дітей-біженців. Маленькі діти раніше і частіше інших стають жертвами насильства, хвороб, недоїдання. Розпад родини і порушення звичного

способу життя внаслідок надзвичайних обставин, а також пошуки виходу зі становища негативно позначаються на дітях-біженцях усіх вікових груп.

УВКБ ООН прагне вирішувати проблеми дітей-біженців у контексті родини й співтовариства біженців. Благополуччя дитини пов'язане зі здоров'ям і безпекою особи, котра безпосередньо піклується про неї, а в більшості випадків такою особою є її мати. Для поліпшення умов життя дітей-біженців УВКБ ООН прагне забезпечити ефективне виконання положень, що означені в таких документах, як «Політика Верховного комісара стосовно жінок-біженців» [14] і Рекомендації УВКБ ООН по захисту жінок-біженців [30]. Політика Верховного комісара стосовно дітей і жінок — це дві нерозривні частини єдиного цілого, тому виконання всіх рекомендацій потребує постійної координації.

У підході УВКБ ООН дитина розглядається в контексті родини і суспільства в цілому, причому особлива увага приділяється потребам розитковій дитини, урахуванню її статі й особливостей культурного середовища, специфічних потреб самотніх дітей, а також конкретним проблемам, що виникають під час репатріації та реінтеграції.

Головна мета Рекомендацій — забезпечити дітям-біженцям необхідні захист і турботу. Рекомендації поєднують концептуальне ставлення до прав дитини і програм діяльності УВКБ ООН, спрямовану на забезпечення захисту й допомоги дітям-біженцям.

У Рекомендаціях міститься достатньо інформації для додання нового стимулу шляхетній справі захисту прав дітей-біженців у повній відповідності з Конвенцією про права дитини [5]: «В усіх діях стосовно дітей... першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» (ст. 3); держави повинні забезпечувати права кожної дитини, що перебуває «у межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації» (ст. 2).

У Конвенції про статус біженців 1951 р. [6] і Протоколі щодо статусу біженців 1967 р. [11] визначено норми, що однаковою мірою стосуються як дітей, так і дорослих:

- 1) дитина, котра має «цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань» через кожну із зазначених причин, є біженцем;
- 2) дитину, яка має статус біженця, не можна примушувати до повернення в країну свого походження (принцип відмовлення від примусового повернення);
- 3) не існує різниці між дітьми і дорослими в питаннях соціального забезпечення і законних прав.

В одній із статей Конвенції закріплені норми, надто важливі для дитини: біженцям повинні надавати такий правовий статус, як і

громадянам країни, у якій вони перебувають, для здобуття освіти (ст. 22), ніж той, яким користуються іноземці, що не є біженцями.

Поняття «біженець» було розширене в Конвенції Організації африканської єдності (ОАЕ) 1969 р. (про деякі аспекти проблем біженців в Африці). Поняття «біженець» розширене і в Картахенській декларації 1984 р., і хоча зафіксована в ній норма не є юридично обов'язковою, вона застосовується на практиці в латиноамериканських державах [5; 6; 9; 14].

Міжнародний договір, у якому визначено більшість норм, що стосуються дітей, — це Конвенція про права дитини 1989 р. [25]. Хоча Конвенція не є договором про біженців, вона поширюється і на дітей-біженців, оскільки всі закріплені в ній права повинні гарантуватися всім особам у віці до 18 років (ст. 1) без будь-якої дискримінації (ст. 2).

У Конвенції про права дитини для дітей-біженців документі охоплені практично всі аспекти життя дитини — від прав на охорону здоров'я й освіту до соціальних і політичних. Деякі норми є конкретними, наприклад, положення про здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх (ст. 37, 40), усиновлення (ст. 21), права родини (ст. 5, 9, 14.2).

Деякі з прав, що стосуються соціального забезпечення, залежать від фінансових можливостей держави. Право на охорону здоров'я (ст. 24), освіту (ст. 28) і відповідний рівень життя (ст. 27) вважаються «правами, що розвиваються» («progressive rights»), оскільки їх реальне наповнення зростає по мірі економічного розвитку держави. Проте ці соціальні права — не просто принципи чи абстрактні цілі. Це — дійсно права. Тому заборона дискримінації (ст. 2) означає, що будь-які блага, надані державою дітям, котрі є її громадянами, повинні забезпечуватися всім дітям, включаючи біженців, що перебувають на території держави.

Конвенція про права дитини набула надто важливого значення для дітей-біженців через майже загальну її ратифікацію (155 державами до березня 1994 р., 191 державою станом на 6 травня 1998 р.) [9].

УВКБ ООН використовує Конвенцію про права дитини й у своїй діяльності, розглядаючи ці права як принципи. У документі «Політика УВКБ ООН стосовно дітей-біженців» зазначається: «...як конвенція ООН [Конвенція про права дитини] є нормативною основою для дій УВКБ ООН» (п. 17). Відповідно до одного з принципів цієї політики, «у всіх діях стосовно дітей-біженців мають передусім враховуватися права дитини-людини, особливо її найкращі інтереси».

З метою забезпечення благополуччя дітей-біженців УВКБ ООН закликає до дотримання норм, установлених Конвенцією, усіма

державами, міжнародними установами і неурядовими організаціями [11; 14; 26].

У 1990 р. Всесвітня зустріч на вищому рівні в інтересах дітей схвалила Декларацію про забезпечення виживання, захисту й розвитку дітей і План дій щодо здійснення Декларації. У них були сформульовані важливі нормативні цілі в галузі охорони здоров'я й освіти дітей, для реалізації яких держави розробляють національні плани дій, у яких діти-біженці мають захищуватися до категорії «дітей, котрі опинилися в особливо складних умовах».

Головною особливістю Конвенції про права дитини є те, що в ній дитині надаються права. Звичайно, думають не стільки про юридичні права дитини, скільки про потреби, які необхідно задовольнити. Завдяки Конвенції діти отримали міжнародно визнані права людини.

Незважаючи на те, що права, закріплені в Конвенції, охоплюють практично всі аспекти життя дитини, серед них виокремлюють три фундаментальні права, котрі можна розглядати як основу всієї Конвенції про права дитини. Це — принцип «найкращих інтересів», захист від дискримінації та право на участь. Ці три права настільки важливі і взаємозалежні, що найчастіше їх розглядають як «трикутник прав». Вони підсилюють значення один одного, сприяючи досягненню головної мети — забезпечити «виживання й розвиток» дитини (ст. 6), відповідно до принципу «найкращих інтересів». Принцип «найкращих інтересів» має два основні практичні застосування: по-перше, політика уряду і, по-друге, рішення, прийняті стосовно дитини на індивідуальній основі.

У статті 3 Конвенції про права дитини міститься вимога про те, щоб «у всіх діях стосовно дітей» держави пріоритетом має бути «найкраще забезпечення інтересів дитини». Від держави також потребують вивчення наслідків будь-яких дій, що можуть порушувати інтереси дітей. Оскільки інтереси дитини не завжди цілком збігаються з інтересами дорослих, а часом навіть суперечать їм, держава має чітко розділяти інтереси різних груп населення [4; 6; 11; 26].

Під час ухвалення рішення стосовно окремої дитини її найкращі інтереси повинні стати, як мінімум, предметом першочергової уваги. У деяких випадках інтереси благополуччя дитини переважають над іншими. Наприклад, якщо дитина зазнає жорстокого ставлення, про неї не піклуються, — вона може бути розлучена зі своїми батьками, якщо це «необхідно в найкращих інтересах дитини» (ст. 9). Коли йдеться про усиновлення, «найкращі інтереси дитини» повинні враховуватися «у першочерговому порядку» (ст. 21).

Під час визначення найкращих інтересів дитини слід зважати на такі чинники: «бажаність наступності» в питаннях мови й культури

(ст. 20), збереження сімейних зв'язків і громадянства (ст. 8), а також побажання самої дитини, які необхідно розглядати відповідно до її «віку й зрілості» (ст. 12). При цьому мета полягає в тому, щоб забезпечити дитині можливість «рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й розуміння» (Преамбула).

Принцип «найкращих інтересів» — основна думка Конвенції про права дитини. Кожна її стаття — своєрідна варіація на тему про найкращі інтереси дитини.

У статті 2, присвяченій захисту від дискримінації, міститься заклик до держав поважати і забезпечувати «всі права, передбачені дійсною Конвенцією, за кожною дитиною, що перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації, незалежно від національного, етнічного або соціального походження дитини чи будь-яких інших обставин». Кожна дитина, що перебуває в межах юрисдикції держави, має всі права, передбачені Конвенцією, незалежно від її громадянства, імміграційного статусу чи будь-яких інших обставин. Діти-біженці, діти, які шукають притулку, а також ті, котрим у ньому відмовлено, наділені всіма правами, передбаченими Конвенцією [4; 6; 11; 26].

У статті 12 зазначено: «Держави-учасники забезпечують дитині, здатній сформулювати свої власні погляди, право вільно виражати ці погляди з усіх питань, причому поглядам дитини приділяється належна увага відповідно до віку й зрілості дитини». Майже кожна стаття Конвенції тією чи іншою мірою торкається різних аспектів участі дитини в житті суспільства. Наприклад, участь у соціальних відносинах родини (ст. 7.1 і 10) і житті співтовариства (ст. 15 і 17), а також у суспільному житті осіб з особливими потребами, таких як діти-інваліди (ст. 23). Участь дітей у підготовці та прийнятті рішень допомагає дорослим здійснювати правильний вибір, оскільки вможливує краще зрозуміти думки, почуття й потреби дітей. Участь відповідає і потребам розвитку самої дитини. Саме завдяки особистій участі діти вчаться приймати рішення, набувають упевненості в собі й уміння правильно використовувати набутий досвід. Коли діти підрастають і дорослішають, вони беруть дедалі більшу участь у процесі прийняття рішень.

Незважаючи на те, що Конвенція про права дитини наділяє дітей особистими правами, у ній також підкреслюється значення взаємозв'язків. Благополуччя дитини й можливість реалізації її прав залежать від родини і від усієї громади. У Конвенції визнається значення родини як «основного осередку суспільства», а права дитини розглядаються в контексті прав і обов'язків батьків (ст.ст. 5, 14, 18 та ін.). Незмінно визнається важливість співтовариства (громади) (ст.ст. 5, 13, 14, 15, 20, 29, 30).

Кращий спосіб надання допомоги дітям-біженцям — це допомога їх родинам, а кращий спосіб допомогти родині — допомогти всій громаді. Ця ідея є основною в документі «Політика УВКБ ООН стосовно дітей-біженців». Програми УВКБ ООН, зазвичай, орієнтовані на надання допомоги родині, оскільки це надає їй можливості захистити й піклуватися про своїх дітей, а також допомагати громаді, що, підтримуючи родину, забезпечує захист дитини [5; 6; 9; 14].

У Конвенції поняття «дитина» визначається як будь-яка особа, яка не досягла 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до цієї дитини, вона не досягає повноліття раніше (ст. 1). Це визначення може сприйматися як суперечливе, оскільки, відповідно до нього, поняття «дитина» є синонімом поняття «неповнолітній». З іншого боку, згідно з визначенням, наведеним у словникові, дитина — особа, котра не досягла статевої зрілості.

У документі «Політика УВКБ ООН стосовно дітей-біженців» (п. 3) поняття «дитина» використовується відповідно до визначення у Конвенції. Одна з причин, чому саме 18-річний вік є межею, полягає в тому, що це — визнаний вік досягнення повноліття, тобто той вік, коли людина набуває юридичних прав дорослого. Але є і практичніша причина долучення підлітків до сфери дії Конвенції. Хоча підлітки можуть бути так само фізично розвинуті, як дорослі, і виконувати немало обов'язків дорослих, загалом вони ще не цілком досягли емоційної зрілості і здатності до раціонального мислення. У положенні біженця дитина дійсно потребує «особливої турботи і допомоги», що передбачено Конвенцією: вона ще тільки розвивається як особистість і набуває необхідного досвіду.

Назвемо інші важливі стандарти, закріплені в Конвенції про права дитини: кожна дитина «реєструється відразу ж після народження» і має право «на отримання громадянства» (ст. 7.1.); бажає набути статусу біженця, має право на «захист і гуманітарну допомогу» в користуванні правами, що означені в договорах і деклараціях стосовно біженців (ст. 22.1) [4; 5; 11; 14].

У Конвенції про статус біженців 1951 р. і Протоколі щодо статусу біженців 1967 р. поняття «біженець» визначається незалежно від віку, немає і спеціального положення про статус дітей-біженців [6; 11]. Застосування до дітей критерію «цілком обґрунтованих побоювань» стати жертвою переслідувань звичайно не викликає жодних проблем, якщо, як це відбувається в більшості випадків, дитину супроводжує хтось із батьків. Складніше завданням пов'язане з визначенням статусу біженця для дитини, котру не супроводжують.

Залежно від національного законодавства, дитина, може набути статусу біженця через «цілком обґрунтовані побоювання стати

жертвою переслідувань», як це визначено в Конвенції 1951 р. і Протоколі 1967 р.; статусу біженця, який визначений у Конвенції ОАЄ 1969 р. чи Картахенській декларації 1984 р.; якщо клопотання про статус біженця відхиляється, дитині можуть дозволити залишитися в країні з наданням імміграційного статусу через інші гуманітарні причини або відмовити чи депортувати.

Незалежно від того, на основі якого закону дитина звертається з проханням про надання притулку, її клопотання має бути розглянуте відповідно до певної процедури. У такому разі використовуються три основні методи: ухвалення рішення стосовно групи осіб; ухвалення рішення з клопотання дорослого; ухвалення рішення на підставі клопотання самої дитини.

Коли глава родини набуває статусу біженця, звичайною практикою держав є надання статусу біженців усім його утриманцям. На практиці утриманцями вважають тих осіб, котрі живуть в одному будинку із родичами [23]. Ця вимога не зазначена в жодній статті міжнародних документів, що стосуються біженців, однак держави йдуть на це з метою збереження єдності родини [23]. Коли дитина перебуває на піклуванні одного чи обох батьків, застосування принципу єдності родини не викликає сумнівів, і в більшості випадків дитина набуває того ж статусу, що і батьки. Якщо дитиною опікуються не батьки, а інші родичі, держава може не вважати їх родиною. У цьому разі може виникнути необхідність, щоб кожний з них, зокрема й сама дитина, подали клопотання від власного імені. Родичі можуть набути статусу біженців через наявність у них цілком обґрунтованих побоювань, водночас як клопотання дитини можуть відхилити. У такому разі дитина може виявитися «неповнолітнім, якого не супроводжують».

Хоча в багатьох країнах існує певний порядок надання статусу біженця, звичайно, в ньому не враховане особливе становище дітей, котрих не супроводжують [22].

Клопотання про збереження єдності родини може також бути подано дитиною, яка перебуває під доглядом особи, що не є її родичем, у тому разі, якщо їх стосунки можна вважати сімейними. У деяких випадках у клопотанні ці відносини характеризуються як усиновлення на неофіційній чи традиційній основі або де-факто.

Оскільки діти не є самостійними суб'єктами права, їх інтереси мають представляти дорослі. Інколи це завдання доручається особам, ретельно відібраним із біженців. З огляду на особливу уразливість дітей, довгострокові вирішення проблем з урахуванням їх найкращих інтересів можуть бути знайдені після визначення статусу конкретної

дитини. У будь-якому разі УВКБ ООН прагне знайти рішення, яке найкраще відповідає інтересам дитини.

Відповідно до статті 24 Міжнародного пакту про цивільні й політичні права [8] і статті 7 Конвенції про права дитини [5], кожна дитина реєструється відразу після народження і з моменту народження має право на набуття громадянства. Реєстрація народження надзвичайно необхідна для точного встановлення місця і дати народження, оскільки з цього моменту набувають чинності певні права, зокрема залежні від громадянства й особистого статусу. Ці основні права людини можуть порушуватися стосовно біженців, якщо не приділяється особлива увага забезпеченню дитини необхідними документами.

Кожна дитина-біженець повинна розглядатися як така, що одержала на законній підставі громадянство країни перебування чи має на це право, також через натуралізацію. УВКБ ООН сприяє прийняттю всіх можливих заходів з метою недопущення ситуацій, коли немає громадянства, й одночасно допомагає особам без громадянства, зокрема дітям, у здійсненні їх прав.

Дитина без громадянства позбавлена гарантованого захисту будь-якої держави. Її основні права, юридичний статус і безпека в країні проживання чи виїзд за її межі залежать від державних органів цієї країни. Іноді відсутність громадянства — це результат навмисної державної політики ненадання громадянства дітям, народженим у родинах біженців. Це може бути наслідком колізії законодавчих актів з питань громадянства різних держав. У деяких країнах громадянство надається дітям, народженим на їх території (принцип *jus solis*), в інших — винятково дітям, народженим від громадян цієї країни (принцип *jus sanguinis*). Таким чином, дитина, народжена в родині біженців у країні, що дотримує принципу *jus sanguinis*, у разі, коли це стосується вихідців із країн, де застосовується принцип *jus solis*, може не одержати громадянства ні тієї, ні іншої країни.

Відповідно до статті 1(А) (2) Конвенції про статус біженців 1951 р. і пункту 6(А) (ii) свого Статуту, УВКБ ООН офіційно наділено повноваженнями повною мірою представляти інтереси осіб без громадянства та біженців. У державах, що приєдналися до Конвенції 1951 р. і Конвенції ОАЕ 1969 р. про деякі аспекти проблем біженців в Африці [ст. I (1)], особам без громадянства також повинні забезпечуватися права, зафіксовані в цих міжнародних актах. Крім того, відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН, статті 11 Конвенції про скорочення відсутності громадянства 1961 р. на УВКБ ООН покладена особлива відповідальність як на орган, куди звертаються по

допомогу особи без громадянства в справах, пов'язаних зі скороченням відсутності громадянства.

Частиною загальної стратегії повинні стати ініціативи, спрямовані на скорочення відсутності громадянства й пом'якшення його наслідків. У межах цієї діяльності доцільно пропагувати приєднання до конвенцій з питань відсутності громадянства — Конвенції про апатридів 1954 р. [2] і Конвенції про скорочення відсутності громадянства 1961 р. [15].

УВКБ ООН використовує норми Конвенції про права дитини в усіх аспектах своєї діяльності, говорить мовою прав дитини і підкреслює значення «трикутника прав» — дотримує принципу забезпечення «найкращих інтересів», захисту від дискримінації і права на участь.

Конвенція про права дитини, «Політика УВКБ ООН стосовно дітей-біженців», Рекомендації УВКБ ООН стосовно дітей-біженців — не тільки правові документи. Це моральна позиція і практичні посібники в шляхетній справі забезпечення благополуччя дітей-біженців.

Проблема дітей-біженців, «біженців і гуманітарних проблем — транснаціональні за своєю суттю не тільки тому, що пов'язані з переміщенням людей через державні кордони, але й тому, що, маючи горде ім'я людини, ми відповідальні за безпеку людей в усьому світі. Сподіваємося, що настане день, коли люди в будь-якій частині планети зможуть жити в безпеці у своїй країні та у своїй громаді» [10].

Висновки. Таким чином, аналіз демографічних проблем міграції населення свідчить, що трансформація міграційних потоків біженців у світовому співтоваристві за останні, особливо повоєнні, десятиріччя значно посилилася, про що зокрема свідчать масові потоки біженців з Близького Сходу до Європи, події в Сирії та Україні тощо. Найнезахищенішими в цій ситуації опинилися діти-біженці. Серед чинників, які фіндують міграцію біженців, окрім традиційних — війни, голод, епідемії — дедалі частіше згадуються стихійні лиха наслідки непродуманого, шкідливого використання можливостей природи, які, зазвичай, призводять до катастрофічних наслідків. Загалом слід зауважити, що надзвичайно активно на демографічні процеси трансформацій міграційних потоків біженців впливають глобалізаційно-цивілізаційні виклики. Світова спільнота за останні десятиріччя напружувала значний доробок боротьби з негативними демографічно-міграційними наслідками, особливо у сфері міграції біженців.

Список використаних джерел

1. Действующее международное право В 3 т. Т. 1 : [учеб. пособ. для студ. и аспирантов]: / Моск. гос. ин-т (ун-т) междунар. отношений МИД РФ; Моск. независимый ин-т междунар. Права ; сост. : Ю. М. Колосов,

- Э. С. Кривчикова. — М. : Изд-во независимого ин-та междунар. права, 1997. — С. 147–148.
2. Дело. Восток+Запад. — 1994. — № 8–9.
  3. Документ УВКБ ООН EC/SCP/82.
  4. Зайцева О. Беженцы и мировое сообщество: история и современность / О. Зайцева // Белорус. журн. междунар. права и междунар. отношений. — 1998. — № 2. — С. 26–32.
  5. Конвенция о правах ребенка : принята резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 44/25 от 20 нояб. 1989 г. : вступила в силу 2 сент. 1990 г. // Права человека : сб. междунар. договоров. — Нью-Йорк ; Женева : ООН, 1994. — Т. 1, ч. 1 : Универсальные договоры. — С. 193–226.
  6. Конвенция о статусе беженцев 1951 г. : принята 28 июля 1951 г. Конференцией полномочных представителей по вопросу о статусе беженцев и апатридов, созданной в соответствии с резолюцией 429 (V) Генеральной Ассамблеи ООН от 14 дек. 1950 г. : вступила в силу 22 апр. 1954 г. // Права человека : сб. междунар. договоров. — Нью-Йорк ; Женева : ООН, 1994. — Т. 1, ч. 2 : Универсальные договоры. — С. 739–760.
  7. Кофи А. А. Партнерство во имя всемирного сообщества : годовой докл. о работе ООН / А. А. Кофи ; Департамент общественной информации ООН. — Нью-Йорк, 1998. — С. 57.
  8. Международный пакт о гражданских и политических правах: Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН 16 дек. 1966 г. : вступил в силу 23 марта 1976 г. // Права человека : сб. междунар. договоров. — Нью-Йорк ; Женева : ООН, 1994. — Т. 1, ч. 1: Универсальные договоры. — С. 22–47.
  9. Моргун Ю. Ф. Деятельность УВКБ ООН по международной защите прав детей-беженцев [Электронный ресурс] / Ю. Ф. Моргун. — Режим доступа: http://www.un.minsk.by/publications/journal/journal2_99/morgun.htm. — Загл. с экрана.
  10. Положение беженцев в мире 1997–1998. УВКБ ООН. С. VIII–IX.
  11. Протокол, касающийся статуса беженцев 1967 г. : одобрен Генеральной Ассамблеей ООН в резолюции 2198 (XXI) от 16 дек. 1966 г. : вступил в силу 4 окт. 1967 г. // Права человека : сб. междунар. договоров. — Нью-Йорк ; Женева : ООН, 1994. — Т. 1, ч. 2 : Универсальные договоры. — С. 760–765.
  12. Резолюция ГА ООН 1167 (XII) от 26 ноября 1957 г.
  13. Рекомендации УВКБ ООН в отношении детей-беженцев. УВКБ ООН, 1988.
  14. Устав УВКБ ООН : принят резолюцией 428 (V) Генеральной Ассамблеи от 14 дек. 1950 г. // Действующее междунар. право. — М., 1997. — Т. 1. — С. 278–283.
  15. Шахотько Л. Миграции населения РБ и их влияние на экономику / Л. Шахотько // Капитал-эксперт. — 1997. — № 3. — С. 71 ; Нац. экон. газ. — 1996. — № 42.

16. Шейко В. М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти / В. М. Шейко ; Харків. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 1999. — 152 с.
17. Шейко В. М. Значення міжнародного співробітництва у підготовці бібліотечно-інформаційних фахівців / В. М. Шейко // Вісн. Кн. палати. — 1997. — № 4. — С. 28–29.
18. Шейко В. М. INTERNET у Харківському державному інституті культури: проблеми та перспективи / В. М. Шейко, Г. Г. Асеев // Вісн. Кн. палати. — 1997. — № 3. — С. 24–27.
19. Ashford L. S. New Perspectives on Population Lessons from Cairo / L. S. Ashford // Population Bulletin. — Washington (DC) : Population Reference Bureau, 1995. — Vol. 50, № 2.
20. Boulding E. The Underside of History. A View of Women Through Time / E. Boulding. — Revised ed. — Newbury Park (CA) : Sage Publications, 1992. — Vol. 1, Ch. 4 : From Gatherers to Planters; Vol. 2. Ch. 5 : The Journey from the Underside Women's Movements Enter Public Spaces.
21. Garrett L. The Coming Plague / L. Garrett. — New York : Farrar, Straus & Giroux, 1994.
22. Guidelines for Interviewing Unaccompanied Minors and Preparing Social Histories.
23. Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status. — P. 181–186.
24. Hobhouse H. Seeds of Change Five Plants That Transformed Mankind / H. Hobhouse. — New York : Harper & Row, 1987.
25. Ignatieff M. Blood and Belonging. Journeys into the New Nationalism / M. Ignatieff. — New York, 1993.
26. Lambert H. Comparative Law and Practice in Selected European Countries / H. Lambert. — Boston ; London, 1995. — 334 p.
27. McFalls J. J. Population. A Lively Introduction / J. J. McFalls // Population Bulletin. — Washington (DC) : Population Reference Bureau, 1995. — Vol. 46, № 2.
28. Myers N. Scarcity or Abundance. A Debate on the Environment / N. Myers, J. L. Simon. — New York (W.W.) : Norton, 1992.
29. Sheiko V. N. Internathional Seminar on Problems of Transformation of Higher Education in the Field of Library and Information Science / V. N. Sheiko, S. V. Chastnyk, G. G. Aseev // EUCLID Newsletter. — Copenhagen, 1995. — № 8 (July). — P. 7–9.
30. UNHCR's Guidelines on the Protection of Refugee Women. EC/SCP/67. — Geneva : UNHCR, 1991.
31. Wanng M. If Women Counted. A New Feminist Economics / M. Wanng. — San Francisco : Harper & Row, 1988.

References

1. Deystvuyushcheye mezhdunarodnoye pravo V 3 t. T. 1 [ucheb. posobiye dlya studentov i aspirantov]: / Mosk. gos. in-t (un-t) mezhdunar. otnosheniy

- MID RF; Mosk. nezavisimyy in-t mezhdunar. Prava ; sost. : Yu. M. Kolosov. E. S. Krivchikova. — M. : Izd-vo nezavisimogo in-ta mezhdunar. prava. 1997. — S. 147–148.
2. Delo. Vostok+Zapad. — 1994. — № 8–9.
  3. Dokument UVKB OON ES/SCP/82.
  4. Zaytseva O. Bezhtentsy i mirovoye soobshchestvo: istoriya i sovremennost / O. Zaytseva // Belarus. zhurn. mezhdunar. prava i mezhdunar. otnosheniy. — 1998. — № 2. — S. 26–32.
  5. Konventsiya o pravakh rebenka : prinyata rezolyutsiyey Generalnoy Assamblei OON 44/25 ot 20 noyab. 1989 g. : vstupila v silu 2 sent. 1990 g. // Prava cheloveka : sb. mezhdunar. dogovorov. — New York ; Geneva : OON. 1994. — T. 1. ch. 1 : Universalnyye dogovory. — S. 193–226.
  6. Konventsiya o statuse bezhtentsev 1951 g. : prinyata 28 iyulya 1951 g. Konferentsiyey polnomochnykh predstaviteley po voprosu o statuse bezhtentsev i apatridov. sozvannoy v sootvetstviy s rezolyutsiyey 429 (V) Generalnoy Assamblei OON ot 14 dek. 1950 g. : vstupila v silu 22 apr. 1954 g. // Prava cheloveka : sb. mezhdunar. dogovorov. — New York ; Geneva : OON. 1994. — T. 1. ch. 2 : Universalnyye dogovory. — S. 739–760.
  7. Kofi A. A. Partnerstvo vo imya vseirnogo soobshchestva : godovoy dokl. o rabote OON / A. A. Kofi ; Departament obshchestvennoy informatsii OON. — New York. 1998. — S. 57.
  8. Mezhdunarodnyy pakt o grazhdanskikh i politicheskikh pravakh: Prinyat rezolyutsiyey 2200 A (KhKhI) Generalnoy Assamblei OON 16 dek. 1966 g. : vstupil v silu 23 marta 1976 g. // Prava cheloveka : sb. mezhdunar. dogovorov. — New York; Geneva : OON. 1994. — T. 1. ch. 1: Universalnyye dogovory. — S. 22–47.
  9. Morgun Yu. F. Deyatelnost UVKB OON po mezhdunarodnoy zashchite prav detey-bezhtentsev [Elektronnyy resurs] / Yu. F. Morgun. — Rezhim dostupa: http://www.un.minsk.by/publications/journal/journal2_99/morgun.htm. Zagl. s ekrana.
  10. Polozheniye bezhtentsev v mire 1997–1998. UVKB OON. S. VIII–IX.
  11. Protokol. kasayushchiysya statusa bezhtentsev 1967 g. : odobren Generalnoy Assambleyey OON v rezolyutsii 2198 (XXI) ot 16 dek. 1966 g. : vstupil v silu 4 okt. 1967 g. // Prava cheloveka : sb. mezhdunar. dogovorov. — Nyu-York ; Geneva : OON. 1994. - T. 1. ch. 2 : Universalnyye dogovory. — S. 760–765.
  12. Rezolyutsiya GA OON 1167 (XII) ot 26 noyabrya 1957 g.
  13. Rekomendatsii UVKB OON v otnoshenii detey-bezhtentsev. UVKB OON. 1988.
  14. Ustav UVKB OON : prinyat rezolyutsiyey 428 (V) Generalnoy Assamblei ot 14 dek. 1950 g. // Deystvuyushcheye mezhdunar. pravo. — M.. 1997. — T. 1. — S. 278–283.
  15. Shakhotko L. Migratsii naseleniya RB i ikh vliyaniye na ekonomiku / L. Shakhotko // Kapital-ekspert. — 1997. — № 3. — S. 71 ; Nats. ekon. Gaz. — 1996. — № 42.

16. Sheiko V. M. Vyshcha osvita v krainakh Zakhodu: sotsialni ta etychni aspekty / V. M. Sheiko ; Kharkiv. derzh. akad. kultury. — Kharkiv : KhDAK, 1999. — 152 s.
17. Sheiko V. M. Znachennia mizhnarodnoho spivrobotnytstva u pidhotovtsi bibliotечно-informatsiinykh fakhivtsiv / V. M. Sheiko // Visn. Kn. palaty. — 1997. — № 4. — S. 28–29.
18. Sheiko V. M. INTERNET u Kharkivskomu derzhavnomu instytuti kultury: problemy ta perspektyvy / V. M. Sheiko, H. H. Asieiev // Visn. Kn. palaty. — 1997. — № 3. — S. 24–27.
19. Ashford L. S. New Perspectives on Population Lessons from Cairo / L. S. Ashford // Population Bulletin. — Washington (DC) : Population Reference Bureau, 1995. — Vol. 50, № 2.
20. Boulding E. The Underside of History. A View of Women Through Time / E. Boulding. — Revised ed. — Newbury Park (CA) : Sage Publications, 1992. — Vol. 1, Ch. 4 : From Gatherers to Planters; Vol. 2. Ch. 5 : The Journey from the Underside Women's Movements Enter Public Spaces.
21. Garrett L. The Coming Plague / L. Garrett. — New York : Farrar, Straus & Giroux, 1994.
22. Guidelines for Interviewing Unaccompanied Minors and Preparing Social Histories.
23. Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status. — P. 181–186.
24. Hobhouse H. Seeds of Change Five Plants That Transformed Mankind / H. Hobhouse. — New York : Harper & Row, 1987.
25. Ignatieff M. Blood and Belonging. Journeys into the New Nationalism / M. Ignatieff. — New York, 1993.
26. Lambert H. Comparative Law and Practice in Selected European Countries / H. Lambert. — Boston ; London, 1995. — 334 p.
27. McFalls J. J. Population. A Lively Introduction / J. J. McFalls // Population Bulletin. — Washington (DC) : Population Reference Bureau, 1995. — Vol. 46, № 2.
28. Myers N. Scarcity or Abundance. A Debate on the Environment / N. Myers, J. L. Simon. — New York (W.W.) : Norton, 1992.
29. Sheiko V. N. International Seminar on Problems of Transformation of Higher Education in the Field of Library and Information Science / V. N. Sheiko, S. V. Chastnyk, G. G. Aseev // EUCLID Newsletter. — Copenhagen, 1995. — № 8 (July). — P. 7–9.
30. UNHCR's Guidelines on the Protection of Refugee Women. EC/SCP/67. — Geneva : UNHCR, 1991.
31. Wangg M. If Women Counted. A New Feminist Economics / M. Wangg. — San Francisco : Harper & Row, 1988.

■ UDC [314.151:342.76]-054.73(100)

Sheyko V. M., Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE TRENDS OF DEMOGRAPHIC TRANSFORMATIONS OF REFUGEE MIGRATION FLOWS IN THE WORLD COMMUNITY

The aim of this study is to analyze the processes of demographic transformations of refugee migration flows in the world community.

Methods of research. Components of culturological methods, as well as some methods and principles of synergetics and comparative studies were used as the main principles and methods of exploring the issues of demographic transformations of refugee migration flows in the world community. Such methods enabled the author to conduct a detailed analysis of the trends in the processes of demographic transformations of refugee migration flows in the world community.

Results. It was found that the transformation of refugee migration flows in the world community has considerably increased over the last decades, particularly in connection with Russia's aggression against Ukraine and the situation in Syria. Demographic processes of refugee migration flows are strongly influenced by globalized civilization challenges. However, over the last decades the world community has attained considerable success in combating the negative demographic and migration effects, especially in refugee migration.

Novelty. An attempt is made to analyze the dynamics of demographic transformations of refugee migration flows in the world community as well as to show their role in modern globalized civilization world.

The practical significance. The material and results of this study can be used in further relevant research as well as in analyzing the present-day situation in Ukraine, Syria, and Europe.

Key words: culture, demography, migration, refugees, global management, international community, international relations, convention, international law, human rights, children's rights.

Надійшла до редколегії 05.02.2016 р.